

Znalosti a pozice v politickém prostoru: případ parlamentních voleb v Česku 2017¹

Knowledge and Positions in a Political Space: The Case of the 2017 Czech Parliamentary Elections

BRONISLAV JAROŠ, PETR VODA²

Abstract: *The aim of this article is to clarify connections between citizens' knowledge and their positions in a political space in the Czech Republic. Rather than a political space as a whole, previous studies examined particular issues, values, participation or accuracy of citizens' positions compared to positions of their preferred candidates in association with the knowledge variable. Thus, this study provides a new piece of the puzzle. The election study 2017 of Centrum pro výzkum veřejného mínění (Public Opinion Research Centre) is a source of the data for this analysis. The results suggest, in contrary to our presumptions, that the knowledge does not significantly influence if a person advocates rather central or clear-cut positions. On the other hand, more knowledgeable citizens are slightly more liberal in the conservative – liberal dimension. The interesting contradiction is seen in the left – right dimension in the Czech specific context. Compared to people with less knowledge, more knowledgeable people tend to be positioned in more right positions in the left-right dimension related to the economy and in more left positions in the dimension related to the transition.*

Keywords: *Political Knowledge, Political Space, Sophistication, Czech Republic*

1. Úvod

Mnoho výzkumů, počínaje A. Downsem (1957), v posledních několika dekadách jasně ukázalo významné souvislosti mezi politickými postoji, resp. zařazením voličů v politickém prostoru a jejich volebním chováním, ačkoli se neshodují na mechanismu, který by tyto spojitosti vysvětloval (např. Claassen 2007 a 2009;

---

¹ Tento text vznikl v rámci plnění projektu GAČR „Radikalizace politiky ve střední Evropě v době krizi“ (GA17-09296S).

² Oba autoři: Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova Univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno, Česká republika / Both authors: Department of Political Science, Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, Czech Republic. E-mail: bjaros@mail.muni.cz (Bronislav Jaroš), pvoda@mail.muni.cz (Petr Voda)

Fazekas a Méder 2013; Lacy a Paolino 2010; Todosijevic 2005; Tomz a van Houweling 2008). Je tedy na místě zkoumat, čím jsou tyto politické postoje voličů dány. V tomto ohledu se výzkumníci často zaměřují na proměnnou *politické sofistikovanosti* voličů, vyjádřenou zejména mírou jejich faktických politických znalostí (např. Delli Carpini a Keeter 1996; Rapeli 2014; Fishkin 1994; Popkin a Dimock 2000).

Politická znalost je v rámci politologie často zkoumaným fenoménem. Řada studií se zabývá tím, jaké faktory vedou k vysoké či nízké úrovni politické znalosti (např. Eveland, Hively 2009; Verba, Burns, Scholzman 1997). Jiné studie pak zkoumají, jak politická znalost ovlivňuje další chování jedince, zejména jeho participaci na politických aktivitách (např. Jung, Kim a de Zuñiga 2011; Milner 2002; Howe 2006), ve volebním chování (Gomez, Wilson 2001; Singh a Roy 2014; Marquis 2010) a také v tvorbě veřejného mínění a smýšlení o tématech (Althaus 1998; Delli Carpini a Keeter 1996; Rapeli 2014; Fishkin 1994). Tento text se řadí k druhému typu. Na základě volební studie zkoumá, jak politická znalost ovlivňuje schopnost občana umístit se v politickém prostoru. Tento aspekt přitom dosud zůstává stranou zájmu výzkumů role znalosti v politice. Jinými slovy, zmíněné texty naznačují význam znalostí zejména s ohledem na kvalitu občanského chování a na postoje v několika dílčích tématech. Méně se však už zabývají tím, jak znalosti ovlivňují umístění voličů v politickém prostoru jako takovém, jenž je těmito tématy tvořen. Jedná se přitom o důležitý mezičlánek v řetězci vztahů mezi politickými postoji a volením chováním. Základní výzkumná otázka tak zní:

Jak politické znalosti ovlivňují zařazení voličů v českém politickém prostoru (v kontextu voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2017)?

V argumentaci, proč by znalosti vůbec měly ovlivňovat postoje voličů, se lze vydat dvěma směry. Tím prvním je, že volič oplývajícími znalostmi si na základě těchto znalostí může spíše vytvořit názor na určité téma, jenž pak lépe propojí se svojí volební preferencí (např. Delli Carpini a Keeter 1996, Andersen et al. 2005, Lyons 2017 – podrobněji vizte níže). Je-li volič informovanější, spíše tak oproti neinformovanému inklinuje k tematické volbě (Todosijevic 2005). Druhý směr argumentace naznačuje, že informovanější volič zastává oproti neinformovanému odlišné pozice. Jsou důkazy o tom, že různě informovaní lidé volí odlišným způsobem (např. Bartels 1996; Andersen et al. 2002). Platí-li předpoklady tematické volby (zejm. Downs 1957), pak by měli zastávat také odlišné postoje v tématech, a tedy i odlišné pozice v politickém prostoru. Existují například studie, které vysvětlují možný vztah mezi vyšší informovaností a liberálními názory, ať už prostřednictvím liberálního vzdělávání (např. Neuman 1986) nebo většího rozhledu získaného setkáváním s lidmi z různých prostředí (Deligiaouri et al. 2016).

Studium role politické znalosti v umístování voliče v politickém prostoru může být navíc základem k odpovědím na další důležité otázky týkající se volebního procesu, volebních výsledků a kvality demokracie obecně. Studie Havlíka a Vody (2018) například ukazuje, že občané, kteří se umísťují do středu politického spektra a nemají nijak vyhraněné hodnoty v žádné z důležitých dimenzí ustavujících politický prostor, jsou pravděpodobněji voliči populistických stran než občané s vyhraněnějšími politickými názory.

Znalosti jsou důležitou proměnnou nejen v odborné, ale i aktuální společenské diskusi. Přesuneme-li se do kontextu parlamentních voleb v Česku v roce 2017, rovněž v prostředí médií či sociálních sítí byl faktor politické znalosti často zmiňován jako jedna z příčin „rozdělené české společnosti“ v názorech na témata a politiky (z médií např. Aktuálně.cz 2017; Mediaguru 2017; Boček, Mazák a Zlatkovský 2017). Veřejná diskuse byla spojena také s podezřeními na snahy ovlivnit voliče dezinformacemi, které se v prostředí sociálních sítí a internetu mohou snadno šířit a mást tak uživatele a ovlivňovat jejich postoje. Veřejná interpretace vývoje volebního chování tak naznačuje, že politická znalost může být v rámci společnosti zdrojem rozdílného volebního chování mezi lidmi.

V tomto článku budeme za využití povolební studie Sociologického ústavu AV ČR (CVVM 2017) ověřovat spojitosti mezi politickou sofistikovaností voličů (zejména ve smyslu znalostí) a jejich postoji v řadě témat souvisejících s ekonomikou i liberálně-demokratickými hodnotami. Podrobněji budou tato témata se škálami, na nichž se respondenti zařazovali, rozebrána níže. Na základě těchto témat a souvislostí mezi voličskými postoji v nich pak definujeme politický prostor a jeho hlavní dimenze. O znalostech pak vypovídají odpovědi respondentů na několik faktických politických otázek, které výzkumníci v rámci povolební studie položili.

Text je strukturován následujícím způsobem. V příští kapitole popíšeme teoretický rámec spojující politickou znalost se zařazením v politickém prostoru a představíme hypotézy ke statistickému testování, které z teoretických úvah vyplývají. Poté následuje část věnovaná datům a metodám, které využijeme v následné analytické části. S využitím dat z České volební studie 2017 a pomocí logistické regresní analýzy následně testujeme představené hypotézy a nabízíme výsledky analýzy. V závěru pak sumarizujeme naše zjištění.

2. Politická znalost v politickém chování

Vazba mezi znalostí a konkrétním umístěním se občana v politickém prostoru dosud nebyla v odborné literatuře příliš doložena. Autoři se obvykle zaměřují na vazbu mezi znalostí a schopností vybrat ve volbách alternativu nejlépe odpovídající preferenci voliče (např. Andersen et al. 2005, Lyons 2017), přičemž se nezabývají tím, zda politická znalost vede k vytvoření preference. V argumentaci však můžeme čerpat z poznatků prezentovaných v řadě studií

spojujících politickou znalost s postoji v konkrétních tématech a chováním v obecnější rovině (Lyons 2017, Delli Carpini a Keeter 1996, Rapeli 2014, Fishkin 1994).

Jak již bylo řečeno, politická znalost voličů je jedním z faktorů, na který se odborníci zaměřují ve snaze vysvětlit voličské postoje či způsob, jakým voliči v politickém prostoru hledají nejvyšší užitek ze své volby. Lidé s většími znalostmi mají větší předpoklady přemýšlet o politice a zvolit si takové zástupce, které nejlépe reprezentují jejich hodnoty. (Lau et al. 2013). Podobně Gomez a Wilson (2001) ukazují, že lidé s lepší znalostí jsou schopni ve své volbě lépe následovat pobídky dané rolí vlády v ekonomické situaci a podle toho potrestat nebo odměnit vládní stranu svým volebním rozhodnutím. Dřívější literatura tedy předpokládá, že politická znalost má nepřímý efekt na chování voličů skrze jejich schopnost zhodnotit další informace, které se jim nabízí.

O znalostech tedy hovoříme jako o významném faktoru, který je důležitou přísadou demokracie a volebního chování. Vyjádřeno slovy M. X. Delli Carpiniho a S. Keetera (1996: 8): „Politická informace je pro demokratickou politiku to, co jsou peníze pro ekonomiku. Je to měna občanství.“

I mnozí další autoři považují faktor politických znalostí za zásadní, pokud jde o učinění dobře rozmyšleného rozhodnutí ve volbách (např. Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Galston 2001; Gibson a Hamilton 2013). Platí předpoklad, že dobře informovaný jedinec dovede lépe zhodnotit následky svých postojů a zaujmout taková stanoviska, která odpovídají jeho zájmům. Takový scénář je logicky posilujícím prvkem demokracie už proto, že u dobře informovaného jedince se oproti tomu méně informovanému spíše nedostaví deziluze z jeho voličských a občanských rozhodnutí. Spíše se nestane, že by nedomyslel následky svého zastávaného postoje a své volby.

Delli Carpini a Keeter (1996) dále uvádí, že lépe informovaní jedinci spíše zaujmou postoj v tématech, než by odpověděli „nevím“ nebo se zařadili k názorovému středu, a zároveň jsou jejich pozice konzistentnější v čase i napříč vzájemně souvisejícími tématy.

Předpokládaný vztah je tedy takový, že větší míra politických znalostí je úzce spjata s tím, že volič nad tématy přemýšlí, utváří si na ně názor a je informován o postojích politických stran. Neutrální zařazení je v tomto pojetí spíše jakýmsi úkrytem voliče, jehož (ne)znalost mu nedovolí vlastní názor utvořit a vyjádřit. Ačkoli je ale hypotéza č. 1 koncipována tímto způsobem, je nezbytné dodat, že existují i studie oponující tomuto závěru o neurčitěm zařazení neinformovaných voličů (např. Zaller 2004). Stejně tak je nutno zmínit, že proti výše uvedené argumentaci hovoří rozsáhlá diskuse o různých kognitivních zkratkách, kterých voliči využívají, a které jim umožňují rozhodovat se ve volbách (např. Lau a Redlawsk 2001, Popkin 1991, Lupia 1994). Jinými slovy: „Informovaná společnost bývá považována za nezbytnou k efektivnímu fungování demokracie. Problém je, že demokracie funguje docela dobře, ačkoli většina občanů zaujímá

postoj ve stylu „to se mě netýká“ (Lau a Redlawsk 2001: 951)³. S vědomím těchto zmíněných protiargumentů tedy v tomto textu ověřujeme následující hypotézu:

H1: Větší informovanost vede voliče k zaujetí jiných než středových pozic v politickém prostoru.

První hypotéza předpokládá vliv znalosti na zařazení se v politickém prostoru. Zároveň dodejme, že H1 neříká, že by informovanější volič měl zaujímat radikální pozice. Předpokládáme příklon k nějakému názoru, voličova pozice však může být stále umírněná. Zůstává ale otázka, zda vyšší míra znalostí systematicky vede k zastávání určitého konkrétního názoru, a tedy i k určité pozici v politickém prostoru? Dosavadní studie ukazují, že se znalostmi stoupá podpora demokratických hodnot, participace a politická tolerance k jiným skupinám (Delli Carpini a Keeter 1996) a vliv byl prokázán i v konkrétních tématech jako jsou práva žen na potrat (tamtéž⁴; Lyons 2017), kriminalita a spravedlnost (Fishkin 1994), imigrace (Rapelí 2014; Popkin a Dimock 2000) nebo zahraniční vztahy a volný obchod (Popkin a Dimock 2000). Všechny uvedené studie podávají důkazy o tom, že informovanější jedinci se spíše kloní k liberálním a otevřeným postojům. Jsou pro svobodnou volbu žen ohledně potratů; chtějí jako všichni redukovat zločinnost, ale více u toho dbají na práva obžalovaných; imigrace⁵ pro ně není příliš důležité téma; neobávají se zahraničních vlivů a nejsou izolacionisté. Na znalostech tedy ve vytváření konkrétní pozice v politickém prostoru pravděpodobně záleží. V první řadě obecně, znalosti vedou k zaujetí stanoviska, ať už jakéhokoliv, spíše než k neurčité odpovědi. V druhé řadě výše zmíněné výzkumy potvrzují, že informovanost občanů vede k liberálnějším a pro-demokratickým postojům a větší odpovědnosti vůči demokracii.

V souladu s dalšími pracemi (nejen v českém prostředí (např. Linek, Chytilík a Eibl 2016; Eibl 2011) přitom předpokládejme, že politický prostor daný konkrétními tématy a postoji voličů v nich bude po redukci pomocí faktorové analýzy obsahovat především dvě hlavní dimenze – ekonomická levice vs. ekonomická pravice a sociální liberalismus vs. sociální konzervatismus. Jinými slovy, že spolu budou souviset postoje voličů v ekonomických tématech na jedné

---

³ Lau a Redlawsk (2001) hovoří o tom, že v podstatě každý občan ve svém rozhodovacím procesu využívá kognitivních zkratk bez ohledu na sofistikovanost. Ta však hraje roli v tom, jaký typ zkratky daný volič využívá.

⁴ V tomto tématu zmínění autoři zvláště posuzovali muže a ženy s předpokladem možného rozdílu. U obou genderových skupin se znalostmi sílil liberálnější názor pro právo na potrat, ačkoli u žen výrazněji více než u mužů.

⁵ Popkin a Dimock (2000) měřili vliv na téma imigrace na dvou různých datových zdrojích. S využitím prvního vliv informovanosti potvrdili, s využitím druhého nikoliv. Za jeden z možných důvodů považují formu otázky v druhém případě, která se ptala na zpřísnění politiky vůči imigrantům. Tato informace stojí za zmínku, neboť s podobnou otázkou pracuje i povolební průzkum CVVM (2017), jenž je datovým zdrojem pro tuto studii (vizte níže).

straně, a na druhé straně v tématech týkajících se demokracie, tolerance či liberálního smýšlení. Na základě řečeného lze přitom předpokládat, že znalosti budou mít vliv především pro druhou jmenovanou dimenzi.

H2: V liberálně-konzervativní dimenzi větší informovanost vede k zaujetí liberální pozice v prostoru spíše než k neutrálnímu či konzervativnímu zařazení.

Otázkou je, proč by tomu tak mělo být. Někteří autoři hovoří o „liberalizačním efektu liberálního vzdělávání“ (např. Neuman 1986). V takovém případě bychom ovšem měli i v naší analýze ohledem H2 jako vedlejší efekt očekávat také vliv vzdělání (nejen znalostí). Jiná studie (Deligiaouri et al. 2016) ukazuje, že nárůst znalostí může být dán setkáváním lidí různých názorů a diskusemi mezi nimi (deliberací), což pak může vést i k posunu v některých názorech. Takový poznatek lze dát do souvislosti s výše uvedenými závěry dalších autorů. Je možné, že informovanější lidé dovedou respektovat argumenty ostatních a jsou si vědomi názorové rozmanitosti ve společnosti, což má samo o sobě blízko k liberálnímu vnímání světa.

Dosavadní literatura naopak nepřináší mnoho důkazů o tom, že by znalosti ovlivňovaly postoje občanů v ekonomických tématech souvisejících s klasickou socioekonomickou škálou – v tom smyslu, že nebývají určující proměnnou, zda se lidé zařadí spíše nalevo, do středu či napravo. Výjimkou je však kniha P. Lyonse (2017) o politických znalostech v České republice. Dle autora lidé se znalostmi spíše prosazují nejen volbu matek ohledně potratů, další integraci EU a ochranu občanských svobod, ale i trh bez zásahů státu, rovnou daň či zákaz představitelům komunistické éry zastávat významné pozice ve státní správě v současnosti. I v tomto případě se však jedná o konkrétní témata, nikoliv abstraktní dimenze politického prostoru, témata jsou dále z jedenáctibodové škály překódována do podoby jeden názor vs. druhý názor. Uvedená studie tak nepodává informaci o českém politickém prostoru jako takovém či o tom, zda se informovanější voliči řadí spíše do jasných nebo neutrálních pozic. V socioekonomické dimenzi můžeme v dosavadních textech pozorovat vliv znalostí spíše na konzistentnost pozic voličů (např. Otjes 2016) nebo na přesnost zhodnocení pozic stran (např. Busch 2016). V souladu s těmito i výše uvedenými studiemi lze tedy předpokládat, že informovanější volič zaujme přesnější pozici vzhledem ke svým zájmům a zvolí si alternativu, která jeho zájmy nejlépe reprezentuje, ať už to je spíše levicová či pravicová pozice.

H3: V socioekonomické dimenzi větší informovanost neurčuje, zda se volič řadí do levicových, nebo naopak pravicových pozic.

Hypotéza H3 tedy jinými slovy stále předpokládá, že platí hypotéza H1 a informovanější volič zaujme jinou než středovou pozici nebo odpoví „nevím“.

Především ale říká to, že informovanost již v socioekonomické dimenzi (na rozdíl od konzervativně-liberální dimenze) nespoluurčuje, zda tato pozice bude levicová, nebo pravicová.

3. Data a metody

V dosavadním textu pracujeme se dvěma pojmy, politickou sofistikovaností a faktickými politickými znalostmi, kde politická znalost je jedním ze způsobů, jak „měřit“ koncept politické sofistikovanosti. Existují ale také další přístupy. R. Marzęcki (2017) měřil sofistikovanost zájmem o politiku, politickou schopností (efficacy) a stranickou identifikací. Zájem o politiku a vzdělání jsou aspekty často zmiňované v souvislosti se sofistikovaností. Řada autorů tyto faktory spolu s faktickými znalostmi různě kombinuje (např. Boonen, Pedersen a Hooghe 2017; Dassonneville 2012). Někteří zase měří sofistikovanost čistě pomocí vzdělání (Tomz a van Houweling 2008; Singh 2010).

Politické znalosti však bývají považovány za nejdůležitější dimenzi sofistikovanosti (např. Lachat 2007). Tento text se ztotožňuje s tímto pohledem. K měření politických znalostí povolební studie CVVM (2017) dává k dispozici odpovědi respondentů na šest faktických otázek.⁶ Všechny tyto odpovědi jsou přitom v této studii využity. Tento počet otázek je přitom v odborných pracích obvyklý, mnohdy bývá i menší. Například R. Dassonneville (2012) nebo M. Hooghe a S. Walgrave (2010) shodně předpokládají, že už pět otázek je dostatečný počet pro měření politických znalostí.

Existují přitom dva přístupy k měření politických znalostí. Některé práce se zabývají obecnými znalostmi, což je přístup, jenž prosazují i Delli Carpini a Keeter (1996): „Data z řady průzkumů až na výjimky ukazují, že občané, kteří jsou dobře informovaní v jedné oblasti, jsou dobře informovaní i v jiných.“ (1996: 18). Občané jsou podle nich spíše generalisté než specialisté. Rapeli (2014) však pracuje s jiným přístupem, podle kterého se lidé soustředí jen na několik témat, případně jen jedno jediné, které považují za palčivé, a o tomto tématu jsou lépe informováni než o jiných tématech. Výsledky Rapeliho výzkumu ale tomuto předpokladu tak docela nenasvědčují. Statisticky signifikantní vliv na názor

---

⁶ V této analýze tedy budou využity následující otázky a odpovědi respondentů. Otázky jsou přitom položeny způsobem, že je na ně možné odpovědět pouze „ano“ a „ne“ nebo „pravda“ a „nepravda“.

1) „*Jsou poslanci do Poslanecké sněmovny voleni na základě poměrného, nebo většinového volebního systému?*“

2) „*Je předseda Evropské komise volen občany Evropské unie?*“

3) „*Jsou následující výroky pravdivé, či nepravdivé?*“

3a) „*Česká republika formálně vznikla v roce 1989.*“

3b) „*V současné době má Evropská unie 25 členských států.*“

3c) „*Členové krajských zastupitelstev jsou vybíráni na základě výsledků voleb do krajských zastupitelstev.*“

3d) „*Kanada je stálým členem Rady bezpečnosti OSN.*“

v tématu imigrace měli specifické znalosti o tématu i znalosti obecné. Palčivost tématu byla navíc spíše v opozici ke znalostem o tématu.

Také tento text tedy klade důraz spíše na obecné znalosti respondentů. Důvodem pro toto rozhodnutí je však i podstatná skutečnost, že povolební studie CVVM (2017) neposkytuje informace o tematicky specifických znalostech. Otázky jsou položeny na různá politická témata a je jich pouze šest, nelze je tedy nějak tematicky roztrždit. Jak je ale již uvedeno výše, zkoumat obecné znalosti je obvyklý postup, který je navíc v souladu se skutečností, že posuzujeme a porovnáváme vliv znalostí na postoje voličů v několika různých tématech, resp. v politickém prostoru jako takovém. Technicky proměnná „politická znalost“ vznikla následujícím způsobem. Každé správné odpovědi respondenta je přiřazen jeden bod. Součtem bodů za všechny otázky pak vzniká škálová proměnná nabývající hodnot od nuly do šesti.

Jakkoliv zde posuzujeme především vliv politických znalostí, do analýzy zařadíme i další kontrolní proměnné, které bývají v souvislosti s politickou sofistikovaností často měřeny, a sice vzdělání a zájem o politiku. Vzdělání v této analýze měříme jako ordinální proměnnou zohledňující jak úroveň, tak typ vzdělání: 1 = nejvýše základní vzdělání; 2 = vyučení (s/bez maturity); 3 = střední bez maturity; 4 = střední s maturitou odborné; 5 = střední s maturitou všeobecné; 6 = vyšší odborné, vysokoškolské (bakalářské, magisterské, postgraduální). Zájem o politiku je měřen pomocí čtyř možných odpovědí: velmi (1), docela (2), jen trochu (3), vůbec ne (4). Tyto hodnoty jsou převedeny do dvou kategorií binární proměnné (kde 0 = nezájem, 1 = zájem). Analýza zahrnuje ještě další kontrolní sociodemografické proměnné. Jsou jimi věk operacionalizovaný ve smyslu politických generací, jak je definoval L. Linek (2013). Politické generace odrážejí různé podmínky politické socializace a umožňují tak částečně kontrolovat podmínky pro osvojení si politických hodnot pro umístění se v politickém prostoru. Vzhledem k nízké četnosti nejstarších generací slučujeme válečnou generaci a generaci budování komunismu (lidé narození před rokem 1943). Dalšími generacemi jsou generace pražského jara (narození 1944–1953), normalizační generace (1954–1973), generace sametové revoluce (1973–1983) a nakonec generace odcizení od politiky (narození po roce 1984). Dalšími kontrolními proměnnými jsou pohlaví respondenta (0 = muž, 1 = žena), bydliště ve smyslu binární proměnné (1 = „centra“: velká města a jejich předměstí, 0 = „periferie“: malá města, vesnice a samoty) a příjem (0 = nízký, 1 = průměrný, 2 = vysoký, 3 = neuvedeno).⁷

---

⁷ Proměnná je vytvořena na základě údajů o průměrném měsíčním příjmu domácnosti a informaci o počtu členů domácnosti. Každému respondentovi je přiřazena střední hodnota intervalu kategorie příjmu, do které patří a tato hodnota je poté vydělena počtem členů domácnosti. Vzhledem k velkému množství chybějících hodnot je proměnná převedena na kategoriickou proměnnou. Lidé s příjmem do 10 000 Kč tvoří kategorii nízký příjem, 10 000 – 20 000 Kč

Mohli bychom očekávat, že znalosti budou úzce souviset se vzděláním a zájmem o politiku. V případě českých voleb 2017 ale mezi těmito proměnnými nenacházíme výraznou souvislost.

Tabulka 1: Korelační vztahy mezi nezávislými proměnnými

	Znalosti	Vzdělání	Zájem o politiku
Znalosti	1	0,27	0,31
Vzdělání	0,27	1	0,21
Zájem o politiku	0,31	0,21	1

Poznámka: Síla vztahu mezi proměnnými je měřena pomocí koeficientu Eta. Všechny vztahy jsou významné na hladině 99,9 % intervalu spolehlivosti

Tabulka č. 1 ukazuje korelační vztahy mezi uvedenými proměnnými a vyplývá z ní, že natolik významná souvislost, která by opodstatnila opomenutí té které proměnné, zde není. Je tedy na místě brát je v této analýze rovněž v potaz.

Závisle proměnnou v analýze je zařazení občana v politickém prostoru. Proměnná je založena na postojích respondentů k různým politickým otázkám. Ve volební studii byli respondenti dotazováni stejným způsobem na třináct témat.⁸ Bohužel, v rámci těchto témat chybí postoj k demokracii jako takové a ta

---

ohraničuje kategorii střední příjem a lidé s vyšším příjmem než 20 000 Kč tvoří kategorii vysoký příjem.

⁸ Otázka na oněch 13 tématech zněla následovně: „Nyní bychom chtěli znát Váš názor na jednotlivé problémy. Kam byste na uvedené škále zařadil svůj názor?“ Škály nula až deset jsou dány těmito póly: Podíl na nákladech: „*Lidé mají sami nést podstatnou část nákladů na zdravotní péči, vzdělávání dětí atd. (0) - Podstatnou část nákladů na zdravotní péči, vzdělávání dětí atd. má nést stát.*“ (10); Privatizace: „*Všechny státem vlastněné podniky a firmy by měly být privatizovány. (0) – „Podstatnou část podniků a firem by si měl stát ponechat ve svém vlastnictví.*“ (10); Hospodářská politika: „*Hlavní prioritou hospodářské politiky vlády má být boj s nezaměstnaností.*“ (0) – „*Hlavní prioritou hospodářské politiky vlády má být snaha o snížení inflace a deficitu státního rozpočtu.*“ (10); Daně: „*Lidé s vyššími příjmy mají mít vyšší daňovou sazbu.*“ (0) – „*Všichni lidé mají mít stejnou daňovou sazbu nezávisle na výši svého příjmu.*“ (10); Zahraniční kapitál: „*Není důležité, zda kapitál je domácí či zahraniční, pokud stimuluje produkci a vytváří nová pracovní místa.*“ (0) – „*Je nutné omezit příliv zahraničního kapitálu, protože omezuje hospodářskou nezávislost ČR.*“ (10); Zásahy státu do ekonomiky: „*Aby hospodářství dobře fungovalo, stát má často zasahovat do ekonomiky.*“ (0) – „*Aby hospodářství dobře fungovalo, stát nemá do ekonomiky zasahovat.*“; Imigrace: „*Zákony týkající se přistěhovačů a poskytování azylu mají být vůči cizincům přísnější.*“ (0) – „*Zákony týkající se přistěhovačů a poskytování azylu mají být vůči cizincům méně přísné.*“ (10); Potraty: „*Stát má umělé přerušování těhotenství postavit mimo zákon.*“ (0) – „*Stát má umožnit těhotné ženě, aby se sama rozhodla o potratu.*“ (10); EU: „*Evropská integrace by měla být prohloubena.*“ (0) – „*Evropská integrace zšla příliš daleko.*“ (10); Církev a politika: „*Církev má zasahovat do politiky.*“ (0) – „*Církev nemá zasahovat do politiky.*“ (10); Životní prostředí: „*Zvyšování výkonnosti ekonomiky má mít přednost před ochranou životního prostředí.*“ (0) – „*Ochrana životního prostředí má mít přednost před zvyšováním výkonnosti ekonomiky.*“ (10); Kriminalita: „*S kriminalitou je třeba bojovat, i když to omezuje práva a svobody ostatních*

tak není součástí analýzy. Pro vytvoření pozic v politickém prostoru jsme provedli faktorovou analýzu. Některé z otázek vykazovaly nízkou váhu v každém z faktorů nebo naopak výrazně sytily více než jeden faktor a byly z analýzy vyřazeny (otázky „kdo má nést náklady na zdravotnictví“, „zasahování státu do ekonomiky“ a „míra evropské integrace“).

Tabulka č. 2 ukazuje výsledky faktorové analýzy. Na základě postojů je politický prostor tvořen čtyřmi hlavními osami, které lze v zásadě ztotožnit s politickými hodnotami (vizte Rokeach 1973; Knutsen 2006). Jejich relativní síla vyjádřená podílem rozptylu je velmi podobná. První z faktorů pokrývá 16 % původního celkového rozptylu ve všech proměnných, poslední pak 12 %. Nově vytvořené faktory tak celkem vyjadřují téměř 60 % z rozptylu původních proměnných. Ve věcném smyslu lze jednotlivé faktory interpretovat takto. První faktor odpovídá ose liberalismus/konzervatismus, když na jedné straně dimenzi stojí lidé požadující zákaz potratů, roli církve v politice a přísnější zákony pro přistěhovalce, zatímco na druhé straně stojí lidé s opačnými preferencemi. Tyto proměnné využívají Inglehart a Baker (2000) k operacionalizaci hodnotové škály liberalismus/konzervatismus. Další dva faktory odpovídají dimenzi levice-pravice, přičemž v názorech voličů se od sebe liší dvě složky tohoto dělení. První lze označit za „transformační aspekt“ levice-pravice, protože tento faktor je vytvářen postoji k privatizaci, zahraničnímu kapitálu a zastávání funkcí bývalými funkcionáři komunistického režimu. Tuto dimenzi lze vztáhnout k tomu, co Hloušek a Kopeček (2008) označují za „transformační štěpení“. Druhý aspekt odkazuje k ekonomickému pojetí levice-pravice a je vytvářen postoji k prioritám hospodářské politiky a způsobu zdanění, což se blíží některým bodům v operacionalizaci levice-pravice dle Evanse et al. (1994; 1996). Poslední faktor pak odkazuje k dimenzi materialismus/post-materialismus, neboť jej vytvářejí postoje ve výběru mezi bezpečností a svobodou a mezi ekonomickou výkoností a ochranou životního prostředí (Inglehart 1977).

---

občanů.“ (0) – „S kriminalitou je třeba bojovat, ale nemají se přitom omezovat práva a svobody ostatních občanů.“ (10); Vztah k představitelům komunismu: „Lidé, kteří měli vysoké pozice v komunistickém režimu, nemají mít veřejné funkce.“ (0) – „I lidé, kteří měli vysoké pozice v komunistickém režimu, mají mít stejné možnosti vykonávat veřejné funkce jako ostatní.“ (10)

Tabulka 2: výsledky faktorové analýzy

Proměnná ↓	Dimenze →	LP		Mat/ postmat
	Lib/ kon	Transf	LP Ekon	
q29e Přísnost zákona pro přistěhovalce	-0.64	-0.06	0.42	0.08
q29f Zakázat potraty nebo ne	0.74	-0.05	0.16	0.18
q29h Zásahy církve do politiky	0.74	0.09	0.12	-0.03
q29b Státní podniky zprivatizovat nebo ne	0.23	0.71	-0.09	0.07
q29q Omezit zahraniční kapitál nebo ne	-0.04	0.74	0.03	0.22
q29k Zastávání veřejných funkcí funkcionáři z komunismu	-0.07	0.63	-0.06	-0.25
q29c Boj s nezaměstnaností nebo snížit inflaci, deficit	0.20	0.09	0.75	0.05
q29d Progresivní zdanění nebo stejné daně všem	-0.06	-0.18	0.77	0.01
q29l Boj s kriminalitou vs. omezování práv, svobod občanů	-0.02	-0.03	0.10	0.68
q29j Zvýšená výkonnost ekonomiky nebo ochrana žp.	0.09	0.08	-0.05	0.77
% variance	16.09	15.07	14.05	12.02

Pozn: použita rotace metodou Varimax. KMO = 0,595

V analytické části využíváme jako nezávisle proměnné jednotlivé faktory (histogramy viz příloha 1). V tomto případě jsou faktory využity v podobě, v jaké byly vytvořeny faktorovou analýzou. Zároveň vytváříme kategorickou proměnnou pro testování první hypotézy. V této proměnné lidé, kteří se ve všech sledovaných dimenzích (tj. faktory liberalismus/konzervatismus, ekonomická a transformační levice/pravice a materialismus/postmaterialismus) zařadili blízko středu (tj. v intervalu od -1 do 1), patří do kategorie střed (hodnota dummy proměnné 1) a všichni ostatní pak tvoří druhou kategorii (hodnota dummy proměnné 0).

V analýze pak využíváme lineární regresi v případě, že závisle proměnnou jsou samotné faktory, neboť v tom případě se jedná o kardinální závisle proměnnou s rozložením hodnot blízcím se normálnímu rozdělení. V analýze, kde je závislou proměnnou dichotomická proměnná střed/ostatní pak využíváme binární logistickou regresi, která je vhodnou metodou právě pro takovou situaci. Tabulka č. 3 pak ukazuje vlastnosti jednotlivých proměnných využitých v analýze.

Tabulka 3: popisné statistiky proměnných vstupujících do analýzy

Faktory	Minimum	Maximum	průměr	Medián	Sm. odch.
Lib/Kon	-4.57	1.77	0.00	0.22	1.00
LP Transf	-2.87	2.63	0.00	-0.02	1.00
LP ekon	-2.65	2.73	0.00	0.03	1.00
Mat/postmat	-3.61	2.39	0.00	0.00	1.00
Znalost	0	6	2.78	3.00	1.62
Střed	0	1	0.23		
Zájem	0	1	0.30		
Vzdělání					
Základní	0	1	0.16		
Vyučen	0	1	0.26		
Bez maturity	0	1	0.13		
Odborné	0	1	0.19		
Gymnázium	0	1	0.10		
Vysoké	0	1	0.16		
Příjem					
Neuveden	0	1	0.43		
Nízký	0	1	0.13		
Střední	0	1	0.34		
Vysoký	0	1	0.09		
Generace					
Gen_komunismus	0	1	0.10		
Gen_jaro	0	1	0.14		
Gen_normalizace	0	1	0.32		
Gen_revoluce	0	1	0.18		
Gen_odcizeni	0	1	0.26		
Žena	0	1	0.51		
Centrum	0	1	0.31		

N=1524

4. Role politické sofistikovanosti v postojích a preferencích českých voličů

Tato část je věnována výsledkům analýzy. Postupně představíme výsledky regresních výpočtů vztažených ke každé z formulovaných hypotéz. Pro otestování první hypotézy jsme provedli binární logistickou regresní analýzu. Výsledky této analýzy nabízí tabulka č. 4. Z koeficientů obsažených v tabulce vyplývá, že efekt

znalosti na umístění se ve středu politického prostoru je nesignifikantní. Lidé tedy alespoň v některé z dimenzí zastávají jasnou pozici bez ohledu na znalost. Výsledky tedy nepodporují naši první hypotézu. Na druhou stranu však existují některé výzkumy, které ukazují, že více i méně sofistikovaní občané mohou zaujímat různé pozice v politickém prostoru, a takové chování nepovažují za důsledek voličské lhostejnosti nebo ideologické nekonzistentnosti (např. Leimgruber et al. 2010; Zaller 2004).

Stejně tak nepozorujeme žádný efekt zájmu či vzdělání jakožto dalších faktorů vztažených k politické sofistikovanosti. Alespoň slabý efekt tak vykazují jen proměnné věk a pohlaví, kdy lidé z mladších generací a ženy mají vyšší šanci na umístění se ve středu než ostatní kategorie daných proměnných.

Tabulka č. 4: výsledky logistické regresní analýzy

	Exp(B)	B	S.E.	Sig.
Znalost	1.04	0.04	0.04	0.28
Zájem	1.07	0.07	0.14	0.62
vzdělání (referenční kategorie: nejméně základní)				
<i>vyučěn</i>	1.69	0.53	0.62	0.40
<i>Bez maturity</i>	1.07	0.07	0.27	0.80
<i>odborné</i>	0.95	-0.05	1.17	0.97
<i>všeobecné</i>	0.74	-0.31	0.38	0.42
<i>vyšší</i>	0.97	-0.03	0.18	0.86
Příjem (referenční kategorie: nízký příjem - do 10 000 Kč)				
<i>neuveden</i>	1.05	0.05	0.19	0.82
<i>střední</i>	1.05	0.05	0.20	0.82
<i>vyšší</i>	1.40	0.33	0.26	0.20
Generace (referenční kategorie: generace budování komunismu a starší)				
<i>gen_jaro</i>	1.48	0.39	0.27	0.15
<i>gen_normalizace</i>	1.31	0.27	0.26	0.28
<i>gen_revoluce</i>	1.63	0.49	0.28	0.08
<i>gen_odcizeni</i>	1.53	0.42	0.26	0.10
centrum	0.87	-0.14	0.13	0.31
pohlaví	1.26	-0.23	0.12	0.06
Konstanta	0.20	-1.59	0.32	0.00

N= 1559, nagelkerke R squared = 0,014

Tabulka č. 5 ukazuje výsledky lineární regresní analýzy. Ve vztahu k našim hypotézám jsou důležité zejména koeficienty vztažené k proměnné znalost.

Nicméně je nutné upozornit, že všechny regresní modely mají velmi nízkou vysvětlující sílu, když se index determinace (R^2) u všech modelů pohybuje pod hodnotou 0,1. Výsledky prvního modelu jsou v souladu s hypotézou 2. I při kontrole vlivu dalších proměnných má znalost sice slabý, ale signifikantní efekt na pozici jedince na škále liberalismus/konzervatismus, když lidé s větší politickou znalostí zastávají pozice blíže k liberálnímu konci škály než lidé s nižší znalostí. Lidé s nejvyšší znalostí jsou tak ve výsledku o čtvrt bodu na škále blíže k liberalismu. Neznamená to však, že by toto liberálnější zařazení informovaných oproti neinformovaným stále nemohlo být ve střední části prostoru. V případě osy liberalismus/konzervatismus nemají prakticky žádnou roli další proměnné vztažené k politické sofistikovanosti – zájem a vzdělání. Pouze lidé s odborným středoškolským vzděláním se s maturitou se zdají být více liberální než lidé s nejvýše základním vzděláním. Naopak poměrně významný je efekt věku. Kdy všechny generace počínaje generací pražského jara jsou liberálnější než generace budování komunismu.

Druhou hypotézu tak výsledky naší analýzy podporují. Koeficienty vztažené ke třetí hypotéze jsou však spíše v protikladu k našim očekáváním. Podle formulace hypotézy měla znalost vést k zaujetí jasně orientované pozice, avšak bez ohledu na její směr. Jak ovšem ukazují výsledky modelů 2 a 3, politická znalost má vliv na směr umístění jak v ekonomické, tak transformační dimenzi levice – pravice. Nicméně zatímco v ekonomické ose vede vyšší znalost spíše k pravicové pozici, tak v transformační dimenzi spíše k levicové. Efekt se zdá být silnější v případě ekonomické dimenze, ale rozdíl mezi efekty je signifikantní pouze na hladině spolehlivosti 85 %. V případě transformační osy nehrají roli další indikátory politické sofistikovanosti, zatímco v případě ekonomické osy pozorujeme silný vliv zájmu o politiku i vzdělání. Lidé s vyšším zájmem o politiku a lidé s vyšším než základním vzděláním mimo učňovské zaujímají pozice více napravo od lidí bez zájmu o politiku a od lidí se základním či učňovským vzděláním. Pozice na obou osách jsou ovlivněny i některými kontrolními proměnnými. V obou osách se více doprava zařazují lidé s vysokým příjmem (oproti lidem s nízkým příjmem) a také lidé z mladších generací oproti starším generacím. Pozice v transformační dimenzi je pak ovlivněna také bydlištěm občana. Lidé v centru zastávají signifikantně více pravicové pozice než lidé na periferii.

Tabulka č. 5: výsledky lineární regrese analýzy

	Lib/kon			LP Transf			LP ekon		
	B	SE	Sig.	B	SE	Sig.	B	SE	Sig.
konstanta	-0.39	0.15	0.01	0.28	0.15	0.06	-0.51	0.15	0.00
znalost	0.04	0.02	0.03	0.04	0.02	0.04	0.09	0.02	0.00
Zájem	-0.07	0.06	0.23	0.02	0.06	0.77	0.16	0.06	0.01
vzdělání (referenční kategorie: nejvýše základní)									
<i>vyučěn</i>	0.10	0.08	0.23	0.13	0.08	0.11	-0.03	0.08	0.67
<i>Bez maturity</i>	0.10	0.10	0.32	0.10	0.09	0.29	0.29	0.09	0.00
<i>odborné</i>	0.18	0.09	0.04	-0.01	0.09	0.93	0.22	0.09	0.01
<i>všeobecné</i>	-0.07	0.11	0.50	0.02	0.10	0.88	0.28	0.10	0.01
<i>vyšší</i>	0.09	0.10	0.33	-0.11	0.09	0.23	0.33	0.09	0.00
příjem (referenční kategorie: nízký příjem – do 10 000 Kč)									
<i>neuveden</i>	-0.04	0.08	0.60	0.00	0.08	0.98	0.05	0.08	0.50
<i>střední</i>	0.11	0.08	0.20	-0.02	0.08	0.76	0.02	0.08	0.82
<i>příjem 30000</i>	0.18	0.11	0.11	-0.28	0.11	0.01	0.35	0.11	0.00
generace (referenční kategorie: generace budování komunismu a starší)									
<i>gen_jaro</i>	0.22	0.11	0.04	-0.08	0.10	0.42	0.04	0.10	0.71
<i>gen_normalizace</i>	0.28	0.09	0.00	-0.28	0.09	0.00	0.04	0.09	0.63
<i>gen_revolve</i>	0.24	0.10	0.02	-0.37	0.10	0.00	0.23	0.10	0.02
<i>gen_odcizeni</i>	0.23	0.10	0.02	-0.53	0.10	0.00	0.16	0.09	0.09
centrum	-0.04	0.06	0.50	-0.26	0.05	0.00	0.00	0.05	0.98
žena	-0.02	0.05	0.76	0.01	0.05	0.86	-0.06	0.05	0.25
R2	0.014			0.059			0.082		

N= 1523

5. Závěr

Cílem tohoto článku bylo objasnit, jakým způsobem politické znalosti ovlivňovaly smýšlení voličů v kontextu parlamentních voleb v České republice v roce 2017. Otázka zněla, zda měly znalosti vliv na umístění voličů v českém politickém prostoru. S pomocí faktorové analýzy jsme nejprve určili, které dimenze tento prostor tvoří. Dle očekávání z této analýzy vyplynuly dimenze, které bychom mohli charakterizovat osami konzervatismus – liberalismus, levice – pravice a dále také materialismus – post-materialismus. Osa levice – pravice se však jeví být v českém prostoru přítomna ve dvou různých smyslech. V ekonomickém (daně, hospodářská politika) a transformačním (privatizace, zahraniční kapitál, bývalí komunističtí funkcionáři v současných veřejných funkcích).

Na základě dosavadního výzkumu znalostí a jejich vlivu na voličské postoje a chování jsme předpokládali, že méně sofistikovaní voliči budou zastávat spíše neurčité postoje ve středu politického prostoru, neboť jim neznalost nedovolí zaujmout jasnou pozici. Tento předpoklad se však v našem případě nepotvrdil, vliv znalostí není statisticky významný. Navíc pokud by byl, efekt znalostí působil oproti předpokladům obráceným způsobem. Lidé s různou mírou znalostí tedy zastávají různorodé pozice. Tato studie se tak řadí k těm, které vliv znalosti (nebo obecněji sofistikovánosti) v tomto aspektu nespátřují (podobně jako Leimgruber et al. 2010; Zaller 2004).

Na druhou stranu však výsledky analýzy podporují druhou hypotézu, a sice že voliči s vyšší mírou znalosti zastávají oproti těm méně informovaným liberálnější pozice v konzervativně-liberální dimenzi politického prostoru. V tomto případě tak tato studie následuje a doplňuje mnohé dřívější poznatky o této problematice, které informovanějším občanům přisuzují otevřenější a liberálnější postoje v tématech (viz výše – např. Carpini a Keeter 1996; Rapeli 2014; částečně Popkin a Dimock 2000).

Třetí hypotéza mířila k vlivu znalostí na pozici v dimenzi levice – pravice. Očekávali jsme, že znalosti budou vést k zastávání jasné pozice v levo-pravé dimenzi prostoru, nikoliv však k umístění na jedné ze stran tohoto spektra. V tomto případě výsledky hypotézy spíše odporují. Již z vyvrácení první hypotézy vyplývá, že znalosti systematicky nevedou občany k zastávání jiných než středových pozic. Dále tuto hypotézu vyvrací fakt, že vyšší míra znalosti posouvá jedince na ose levice-pravice určitým směrem. Zajímavé však je, že v ekonomické dimenzi je tato pozice pravicovější, v té transformační naopak levicovější. Takový poznatek se jeví být mimo jiné v rozporu se závěrem Popkina a Dimocka (2000), kteří informovanějším lidem přisuzují otevřené postoje vůči zahraničnímu obchodu a vnějším vlivům. Stejně tak tento závěr neodpovídá tomu, o čem hovoří v rámci případu Česka P. Lyons (2017), podle kterého vede znalost k pravicovějším postojům i v těch tématech, která v našem případě tvoří transformační dimenzi politického prostoru. Tento zajímavý rozpor mezi ekonomickými a transformačními tématy otevírá otázku pro budoucí výzkumy politických znalostí. Na tomto místě je ale nutné dodat, že ačkoli je efekt znalosti statisticky významný ve všech dimenzích, ke kterým hypotézy směřovaly, posuny pozic jedinců na osách jsou spíše malé. Lidé s nejvyšší znalostí oproti těm s nejnižším počtem správných odpovědí se posouvají o čtvrtinu bodu v liberální a transformační dimenzi a o 0,54 bodu v ekonomické dimenzi. Znalosti se tedy nezdají být příliš významným zdrojem politického štěpení, jak naznačovala v kontextu voleb 2017 mediální a společenská diskuse, o které jsme se zmínili v úvodu tohoto článku.

Tato studie tedy nepotvrdila, že by znalosti byly příčinou zastávání zřetelnějších pozic v prostoru. To však nevylučuje vliv v dalších souvisejících oblastech, jako je konzistentnost postojů či přesnost zhodnocení pozic

kandidujících subjektů vzhledem k vlastní pozici, na které se však tento text již nezaměřuje a tato otázka tak zůstává otevřena pro další výzkumy chování českých voličů.

Bibliografie

- Aktuálně.cz. 2017. „Dezinformace: co pro vás znamenají lži?“ *Aktuálně.cz*. (cit. 2017-12-19). Online zdroj: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/valka-dezinformace-fake-news/r~7bfb35b23bb311e7886d002590604f2e/?redirected=1513686980>.
- Althaus, S. L. 1998. „Information Effects in Collective Preferences.“ *The American Political Science Review* 92(3): 545–558, <https://doi.org/10.2307/2585480>.
- Andersen, R. A. Heath; R. Sinnott. 2002. „Political knowledge and electoral choice.“ *British Elections & Parties Review* 12 (1): 11-27, <https://doi.org/10.1080/13689880208413067>.
- Andersen, R.; J. Tilley, J.; A. F. Heath. 2005. Political knowledge and enlightened preferences: party choice through the electoral cycle. *British Journal of Political Science* 35(2): 285–302.
- Bartels, L. 1996. „Uninformed Votes: Information Effects in Presidential Elections.“ *American Journal of Political Science* 40(1): 194–230
- Boček, J.; J. Mazák; M. Zlatkovský. 2017. „Rozdělená společnost? Čechy proti sobě staví věk a vzdělání.“ *Rozhlas.cz*. (cit. 2018-03-09). Online zdroj: <https://interaktivni.rozhlas.cz/rozdelena-spolecnost/>.
- Boonen, J.; E. F. Pedersen; M. Hooghe. 2017. „The effect of political sophistication and party identification on voter–party congruence. A comparative analysis of 30 countries.“ *Journal of Elections, Public Opinion and Parties* 27(3): 311–329.
- Busch, K. B. 2016. „Estimating parties' left-right positions: Determinants of voters' perceptions' proximity to party ideology.“ *Electoral Studies* 41: 159–178, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.01.003>.
- Claassen, R. L. 2007. „Ideology and Evaluation in an Experimental Setting: Comparing the Proximity and the Directional Models.“ *Political Research Quarterly* 60(2): 263–273, <http://dx.doi.org/10.1177/1065912907302050>.
- Claassen, R. L. 2009. „Direction Versus Proximity Amassing Experimental Evidence.“ *American Politics Research* 37(2): 227–253.
- CVVM (Centrum pro výzkum veřejného mínění). 2017. *Povolební studie*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR.
- Dassonneville, R. 2012. „Electoral volatility, political sophistication, trust and efficacy: A study on changes in voter preferences during the Belgian regional elections of 2009.“ *Acta Politica* 47(1): 18–41, <http://dx.doi.org/10.1057/ap.2011.19>.
- Deligiaouri, A.; A. Triantafillidou; P. Yannas; G. Lappas; R. Alvanos; T. Papadopoulou; A. Klefodimos. 2016. „Because Political Knowledge Matters: The Impact of Deliberation on Young Citizens' Opinions.“ *Medijske studije (Media studies)* 7(14): 86–103.
- Delli Carpini, M. X.; S. Keeter. 1996. *What Americans Know About Politics and Why It Matters*. New Haven, CT: Yale University Press.

- Dinas, E.; S. Pardos-Prado. 2012. „A hidden giant? Exploring the centrifugal dynamics of attitudes towards the European unification.“ *Acta Politica* 47(4): 378–399, <http://dx.doi.org/10.1057/ap.2012.13>.
- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row.
- Eibl, O. 2011. *Politický prostor a témata v České republice v letech 2006-2008*. Brno: CDK.
- Evans, G.; A. Heath and J. Martin. 1994. „The Measurement of Core Beliefs and Values: The Development of Balanced Socialist/Laissez Faire and Libertarian/Authoritarian.“ *British Journal of Political Science* 24(1): 115–132.
- Evans, G.; A. Heath and M. Lalljee. 1996. „Measuring Left-Right and Libertarian-Authoritarian Values in the British Electorate.“ *The British Journal of Sociology* 47(1): 93–112, <http://dx.doi.org/10.2307/591118>.
- Eveland, W. P.; M. H. Hively. 2009. „Political Discussion Frequency, Network Size, and “Heterogeneity” of Discussion as Predictors of Political Knowledge and Participation.“ *Journal of Communication* 59(2): 205–224.
- Fazekas, Z.; Z. Z. Méder. 2013. „Proximity and directional theory compared: Taking discriminant positions seriously in multi-party systems.“ *Electoral Studies* 32(4): 693–707, <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2013.04.002>.
- Fishkin J. 1994. „Britain Experiments with the Deliberative Poll.“ *The Public Perspective* 5: 27–29.
- Galston, W. A. 2001. „Political Knowledge, Political Engagement, and Civic Education.“ *Annual Review of Political Science* 4: 217–234, <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.polisci.4.1.217>.
- Gibson, S., L. Hamilton. 2013. „Knowledge, Autonomy and Maturity: Developmental and Educational Concerns as Rhetorical Resources in Adolescents’ Discussions Regarding the Age of Electoral Majority in England.“ *Journal of Youth Studies* 16(1): 34–53, <http://dx.doi.org/10.1080/13676261.2012.693589>.
- Gomez, B. T.; J. M. Wilson. 2001. „Political sophistication and economic voting in the American electorate: A theory of heterogeneous attribution.“ *American Journal of Political Science* 45(4): 899–914, <http://dx.doi.org/10.2307/2669331>.
- Havlík, V.; P. Voda. 2018. „Cleavages, Protest or Voting for Hope? The Rise of Centrist Populist Parties in the Czech Republic.“ *Swiss Political Science Review*, version of record online, <https://doi.org/10.1111/spsr.12299>.
- Hloušek, V.; L. Kopeček. 2008. „Cleavages in the contemporary Czech and Slovak politics between persistence and change.“ *East European Politics and Societies* 22(3): 518–552, <http://dx.doi.org/10.1177/0888325408315833>.
- Hooghe, M.; S. Walgrave. 2010. „Opkomstplicht en politieke kennis: de onwetende burger aan het woord?“ Pp. 143–167 in K. Deschouwer, P. Delwit, M. Hooghe and S. Walgrave (eds.). *De stemmen van het volk. Een analyse van het kiesgedrag in Vlaanderen en Wallonië op 7 juni 2009*. Brussel: VUB Press.
- Howe, P. 2006. „Political Knowledge and Electoral Participation in the Netherlands: Comparisons with the Canadian Case.“ *International Political Science Review* 27(2): 137–166, <http://dx.doi.org/10.1177/0192512106061424>.
- Inglehart, R. 1977. *The silent revolution: Changing values and political styles among Western publics*. Princeton: Princeton University Press.

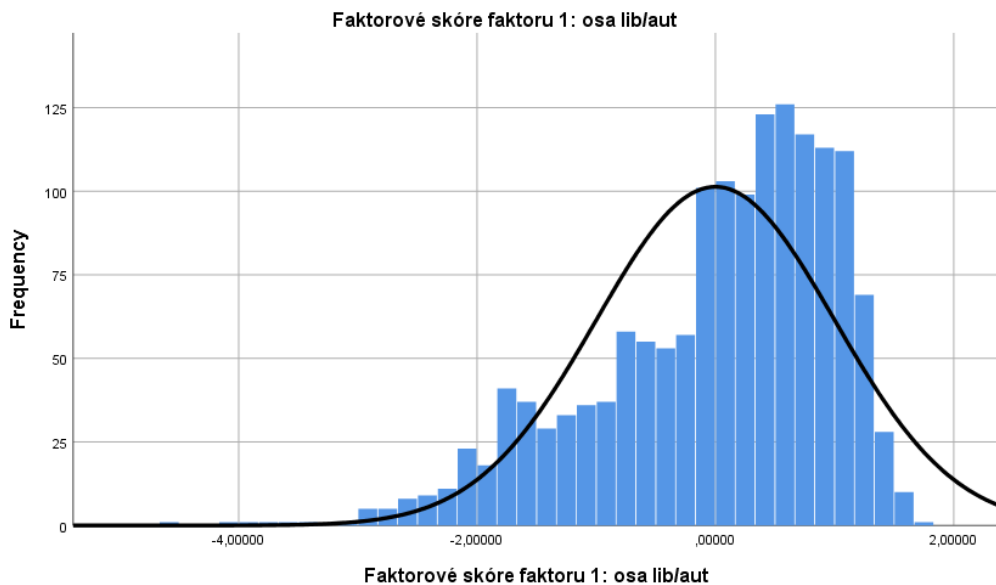
- Inglehart, R.; W. E. Baker. 2000. „Modernization, Cultural Change and the Persistence of Traditional Values.“ *American Sociological Review* 65(1): 19–51, <http://dx.doi.org/10.2307/2657288>.
- Jung, N.; Y. Kim; H. G. Zúñiga. 2011. „The Mediating Role of Knowledge and Efficacy in the Effects of Communication on Political Participation.“ *Mass Communication and Society* 14(4): 407–430, <http://dx.doi.org/10.1080/15205436.2010.496135>.
- Knutsen, O. 2006. „The end of traditional political values.“ Pp. 115–150 in P. Ester, M. Braun and P. Mohler (eds.). *Globalization, Value Change and Generations: A Cross-National and Intergenerational Perspective*. Boston: Brill Academic Publishers.
- Kundra, O. 2016. Kdo tu píše pro Putina. *Respekt.cz*, (cit. 2018-01-12). Online zdroj: <https://www.respekt.cz/tydenik/2016/18/kdo-tu-pise-pro-putina>
- Lacy, D.; P. Paolino. 2010. „Testing proximity versus directional voting using experiments.“ *Electoral Studies* 29(3): 460–471, <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2010.04.008>.
- Lachat, R. 2007. *A Heterogeneous Electorate. Political Sophistication, Predisposition Strength, and the Voting Decision Process*. Baden-Baden: Nomos Verlag.
- Lau, R. R.; D. Redlawsk. 2001. „Advantages and Disadvantages of Cognitive Heuristics in Political Decision Making.“ *American Journal of Political Science* 45(4): 951–971.
- Lau, R. R.; P. Patel; D. F. Fahmy; R. R. Kaufman. 2013. „Correct Voting Across Thirty-Three Democracies: A Preliminary Analysis.“ *British Journal of Political Science* 44(2): 239–259, <http://dx.doi.org/10.1017/S0007123412000610>.
- Leimgruber, P.; D. Hangartner; L. Leemann. 2010. „Comparing Candidates and Citizens in the Ideological Space.“ *Swiss Political Science Review* 16(3): 499–531, <http://dx.doi.org/10.1002/j.1662-6370.2010.tb00439.x>.
- Linek, L. 2013. *Kam se ztratili voliči? Vysvětlení vývoje volební účasti v České republice v letech 1990–2010*. Brno: CDK.
- Linek, L.; R. Chytilík; O. Eibl. 2016. „Obrana, akvizice, či nesoutěž? Jak se měnila podoba a intenzita soutěže mezi českými stranami v letech 2006–2014?“ *Sociologický časopis* 52(5): 647–677, <https://doi.org/10.13060/00380288.2016.52.5.275>.
- Lupia, A. 1994. „Shortcuts versus encyclopedias: Information and voting behavior in California insurance reform elections.“ *American Political Science Review* 88(1): 63–76.
- Marquis, L. 2010. „Understanding Political Knowledge and its Influence on Voting Preferences in the 2007 Federal Election.“ *Swiss Political Science Review* 16(3): 425–456, <http://dx.doi.org/10.1002/j.1662-6370.2010.tb00436.x>.
- Marzęcki, R. 2017. „How to Engage ‚Democratic Natives‘? Political Sophistication as Important Determinant of Civic Activity of Young Citizens in New Democracies (the Case of Poland).“ *Romanian Journal of Political Science* 17(1): 135–169
- Mediaguru.cz. 2017. „Boj s dezinformacemi je běh na dlouhou trať.“ *Mediaguru.cz*, (cit. 2018-01-12). Online zdroj: <https://www.mediaguru.cz/clanky/2017/03/boj-s-dezinformacemi-je-beh-na-dlouhou-trat/>.
- Milner, H. 2002. *Civic Literacy: How Informed Citizens Make Democracy Work*. Hanover: University Press of New England.
- Neuman, W. R. 1986. *The Paradox of Mass Politics: Knowledge and Opinion in the American Electorate*. Cambridge: Harvard University Press.

- Otjes, S. 2016. „What’s Right about the Left–Right Dimension? The Causes and the Consequences of Ideological Inconsistency on Economic Issues in Germany.“ *German Politics* 25 (4): 581–603.
- Popkin S. L.; M. A. Dimock. 2000. „Knowledge, trust, and international reasoning.“ Pp. 214–238 in A. Lupia, M. Mc-Cubbins, S. L. Popkin (eds.). *Elements of Reason: Cognition, Choice, and the Bounds of Rationality*. New York: Cambridge Univ. Press.
- Popkin, S. L. 1991. *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion in Presidential Campaigns*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rapelí, L. 2014. „Knowledge and Opinion: The Immigration Issue in the 2011 Finnish Parliamentary Elections.“ *Nationalism and Ethnic Politics* 20(3): 309–327, <http://dx.doi.org/10.1080/13537113.2014.937627>.
- Rokeach, M. 1973. *The nature of human values*. New York: Free press.
- Singh, S. P. 2010. „Contextual influences on the decision calculus: A cross-national examination of proximity voting.“ *Electoral Studies* 29(3): 425–434, <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2010.03.014>.
- Singh, S. P.; J. Roy. 2014. „Political knowledge, the decision calculus, and proximity voting.“ *Electoral Studies* 34: 89–99, <http://dx.doi.org/10.1016/j.electstud.2013.11.007>.
- Todosijevic, B. 2005. „Issues and party preferences in Hungary: A comparison of directional and proximity models.“ *Party Politics* 11(1): 109–126, <http://dx.doi.org/10.1177/1354068805048475>.
- Tomz, M., R. Van Houweling. 2008. „Candidate Positioning and Voter Choice.“ *American Political Science Review* 102 (3): 303–318, <http://dx.doi.org/10.1017/S0003055408080301>.
- Verba, S.; N. Burns; K. L. Schlozman. 1997. „Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement.“ *The Journal of Politics* 59: 1051–1072, <http://dx.doi.org/10.2307/2998592>.
- Zaller, J. „Floating Voters in U.S. Presidential Elections, 1948–2000.“ Pp. 166–211 in W. E. Saris, P. M. Sniderman (eds.). *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change*. Princeton: Princeton University Press.

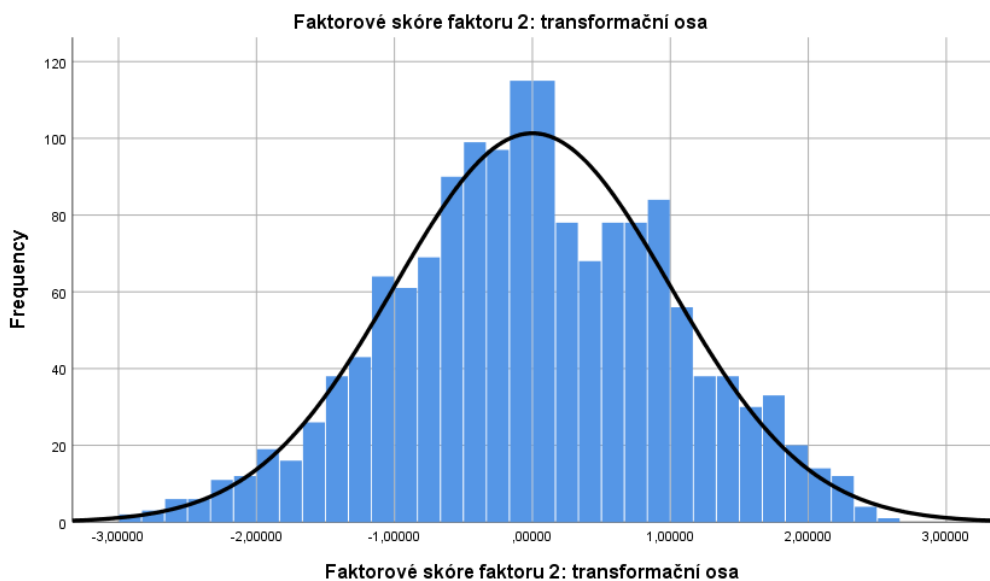
Příloha 1

Rozložení hodnot faktorů

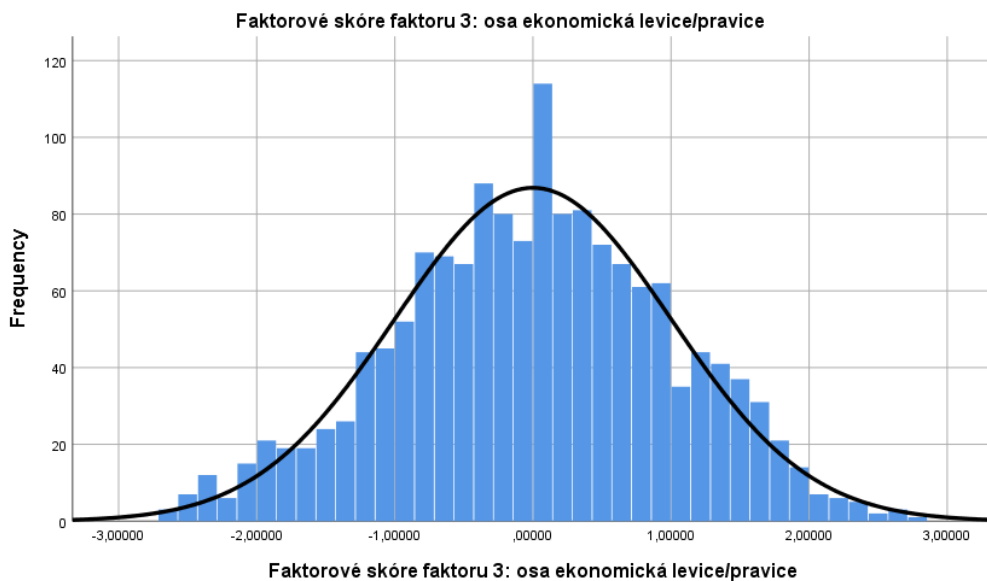
Obr. 1: osa konzervatismus/liberalismus

Obr. 2: transformační osa levice/pravice

Obr. 3: ekonomická osa levice/pravice

Obr. 4: osa materialismus/post-materialismus

